

לזה (להגברת הכדאיות בחקלאות) צריך שלטון חזק מאוד. היודע בדיוק מה הוא רוצה, והמוכן לתקוף את העניין באכזריות מדי יום ביומו. נראה בעוד חמש־שש שנים אם ביצעו את המדיניות שיעקבי (מנהל המר"כ לחינוך חקלאי) כבר לקח בחשבון כאילו בוצעה. יש מקום לקצת ספקנות.

הכרה זו היא אישור, ישר מפי הגבורה, לכל טענות העולם הזה. חולשתו של הש"י טון וכניעתו לקבוצות לחץ; חברייכנסת ו' שרים, המגינים על בריכות־דגים, ועל מדיניות הסובסידיות; ומכסות־מים בזבזניות — כל אלה גורמים לשמירת הסטטוס־קו ה־זבזוני בחקלאות ובמשק־המים.

מה יש לרביאלוף צור להציע כנגד רעה חולה זו? הוא מציע להרכיב על כרעי־תרנגולת אלה עוד משא כבד שיעלה 600 מיליון לירות, ומיד. הוא מוכן להתבסס על תחזיות זבזזניות, שנערכו תוך התחשבות בדרישותיהם של משקים כושלים, של עני מים בלתי־כדאיים ושל חקלאים הצורכים מים זולים רק משום שהם זולים.

מעטים מאוד הם המומחים המתייחסים ברצינות לתחזיות של תה"ל. ד"ר דן ירון, המכין עתה מחקר מקיף ויסודי בנושא זה, אמר: „תוכנית הפיתוח של מקורות־מים 15 שנה מסתמכת על התחזיות לפיתוח החקלאות 1975 ו־1980, אבל נדמה לי שיש לראות תחזיות אלה כתחזיות מוקדמות בלבד. אבל גם הסתמכות זו אינה נראית כשרה בעיני ד"ר ירון, כשהוא בודק את מחירי המים, ואת סוג הגידולים הקיימים עדיין בתחזית החקלאית: „איננו יכולים אלא להצביע על אי־התאמה בין התוכניות לפיתוח מקורות־מים. לבין התחזיות לפיתוח החקלאות ב־1975.“

מנהל מקורות, המתייחס בספקנות לאפשרויות היעול במשק־המים, אינו מסיל שום ספק בממדינות התחזיות והתוכניות, עליהן הוא בונה את שיקוליו. אבל איך אפשר בכלל לערוך תוכניות, כאשר אין כמעט שום נתונים ברורים, וכאשר הנתונים אינם מעניינים כלל את המתכננים?

★ ★ ★

שאלה של חומר־נפץ

כדאי לתת שוב את רשות הדיבור למנהל משרד־האוצר:

„אנשים באו ארצה, ומיד נשלחו לחקלאות. בנו בשבילים בתים, לימדו אותם כיצד לגדל פרה, כיצד לגדל ירקות וכוונתה וסלק וכו'. עכשיו אנחנו באים ואומרים להם: אתם זקוקים לסובסידיה לכל הייצור שלכם. למים שלכם, לגידולי התעשייה, לחלב, לביצים וכו'. הם אומרים אז שהם מוכנים לעבור העירה. על זאת אנו עונים: העירה — זה לא בא בחשבון! בגלל גישה זו, לא רק שאין מיבחר כלכלי לחקלאות, אין אפילו נסיון לבדוק את מחיר הפעולות. זהו דבר שלא נוכל להשלים איתו. לפחות צריכים אנו לדעת את המחיר הכלכלי של ההחלטות הפוליטיות־התיישבותיות.“

שוב ממלא מנהל משרד־האוצר את תפקידו ושואל כמה זה עולה. אלא שהפעם השאלה טעונה חומר־נפץ, כי היא עלולה לפגוע במעמדן של כמה וכמה פרות קדושות בעת ובעונה אחת. השאלה כורכת את עקרונ פיזור האוכלוסיה יחד עם תורתו של א. ד. גורדון. כדבר הבראת העם היהודי על־ידי עבודת האדמה. בשאלה טמון גם איום מסמרי־שיער: האיום לחשוף את החקלאות לתחרות חופשית ולייבוא. כפי שהיו רוצים לעשות זאת בתעשייה. וכל זה בשאלה אחת פשוטה.

את מי עשויה להדאיג שאלה זו? על כך עונה אחד הכלכלנים הבכירים של משרד־האוצר, אשר שלאין. ככלכלן, וכעובד במשרד־האוצר, הוא נתקל תכופות באחת הטענות העיקריות של כל מצדיקי שיטת אי־הסדר. הם טוענים תמיד שבחקלאות צריך להתחשב לא רק בכד־איות אלא גם ברקע הציבורי של הבעיה. מהו רקע ציבורי ערטילאי זה, המצדיק הוצאות של עשרות מיליון נים בשנה, והשקעה של 600 מיליון? אמר אשר שלאין: „זהו הרקע שבגללו צריך, כביכול, להתפיל מים, ולהוציא בכלל הרבה כספים. כספי ציבור. יש הרבה מיקרים בהם הבטיחו הבטחות. דבר זה אינו מיוחד לשטח המים. הוא קיים גם בשטחים אחרים. אישים שונים קשורים בכל מיני הבטחות, ולא זו בלבד — הם קשורים גם בכל מיני תקדימים. הדבר הולך ומסתבך, ומן ההכרח להפסיקו. אישים שהסתכנו בהבטחות חייבים, לדעתי, להתכחש להן. עליהם לומר: אומנם הבטחנו, אבל לא משלנו הבטחנו. ההבטחה נשענה על כיסו של הציבור, על כיסו של עם ישראל. עם ישראל אינו יכול לעמוד בהבטחה זו, לכן היא בטלה ומבוטלת.“

„אישים שאין להם עוז לחזור בהם מהבטחות שאין להן כיסוי, צריכים לפנות את מקומם לאישים אשר יוכלו לומר, בשם עם ישראל, כי אי־אפשר לכבד אותן הבטחות של (המשך בעמוד 27)

זה התחיל כנצחון גדול של לוי אשכול. בכיקורו הראשון בארצות־הברית, אחרי שהחליף את דויד בן־גוריון כראש הממשלה, הוציא מהנשיא ג'ונסון הבטחה למופעל כביר בישראל. נשיא ארצות־הברית אמר שהוא מוכן להשתתף במימון התפלת מייים בישראל, בעזרת אנרגיה גרעינית.

הסכרת הממשלה נתנה להבין, כי הנה באה הישועה לישראל הצמאה. יוקם כור גרעיני חדש, שיוספק מים לכל דורש.

מאז עברו רק שנתיים — והמתנה הגואלת מעוררת ויכוח בין המומחים. לפני שנתיים העין רק „העולם הזה“, במאמר תחת הכותרת „פיל לבן“, להטיל ספק בכדאיותה של המתנה. עתה מכתסמים הספקות כקרב אנשיהמקצוע עצמם — אך אין הם מעזים לבטא ספקות אלה בגלוי, מסיבות פוליטיות. תחילה חששו, כי הסכנה טמונה בדריסתההגל האמריקאית בכל שמח המחקר הגרעיני בארץ. ראו בהצעת ג'ונסון תחבולה שתאפשר חדירה שקטה לדימונה.

עתה מסתבר, כי הבעיה אינה מדינית בלבד. מסוכנת לא פחות היא ההרפתקה הכספית, בה עומדת ישראל להסתבך בפזיזות. הרפתקה זו תסתכם, לפי אומדן ראשון, ב־600 מילי יון ל"י.

האם היא כדאית?

„בכל אחד משלבי הייצור, כדאי ליצרן לעשות את הפעולה, כי יש סובסידיה ממי שלתת. כדאי להביא את המים לנגב, כי מיהו משלם את ההפרש בין ההוצאה ל־הובלת־המים, והמחיר אותו משלמים צרכני המים בנגב. כדאי לגדל ירקות במים אלה, כי מיהו מבטיח לכסות את ההפרש בין המחיר שהחקלאי רוצה לקבל, לבין המחיר שמיפעל־הייבוש מוכן לשלם. כדאי גם לבית־החרושת לפעול ולייבש ירקות, כי מיהו מכסה את ההפרש בין המחיר שבית־החרושת רוצה, לבין המחיר בשוק העולמי. בצורה כזו אנו נכנסים לייצור־מוצרים, שאין לנו מושג אפילו כמה הם עולים למשק הארץ. אם לא נדע מהו מחיר המים שאנו מייצרים, ואם המשתמשים במים לא ישלמו מחיר זה, לא נוכל לצאת מסבך הבעיות של ייצור שי־אינו כדאי.“

דברים כדרכנות. מנהל משרד־האוצר ממ' לא את תפקידו ושואל כמה עולים מים. מה יכול להיות יותר פשוט מזה?

המזור הוא שיש אנשים — ובעיקר בין המחליטים והמבצעים במשק־המים — שלא העלו שאלה זו על דעתם מעולם. ל־דעתם, מים הם דבר קדוש, הדרוש לאמאניו בכמויות גדולות ובכל מחיר שהוא. בכל המקרה של תה"ל על עתיד משק־המים ב־15 השנים הקרובות — אותו מחקר עליו

מתבססת הדרישה להקמה מיידית של מיתקן־ההתפלה — אין אף מילה אחת ביחס למחיר המים. אין גם זכר לנסיון להתייחס אל מים כאל גורם כלכלי. כי עמדה שכזו היתה מחייבת מדיניות־מים מציאותית. תה"ל היתה שואלת את עצמה כמה עולים מים, כמה כסף מרחיחים מן השימוש במים אלה, והיתה פוסלת כל תוכנית שתגרור הפסדים.

★ ★ ★

„כל אחד עומד דום!“

אותה גישה בלתי־מציאותית קיימת גם לגבי החקלאות וההתיישבות. קודם כל מקימים ישובים, מגדלים גידולים, מספקים להם מים. ואחר כך, לכשתברר שכל זה לא היה כדאי, פונים לסוכנות ומבקשים הלאה.

ד"ר יעקב ארנון, מנהל משרד־האוצר, כשהוא עומד פנים אל פנים עם כלכלנים ומומחים לחקלאות, מגלה טפח מהרהרויו של אדם החייב לגבות מיסים, כדי לשלם את הפסדי המים והחקלאות. בדיון על פיתוח מקורות־מים בישראל, שנערך באוניברסיטה, הוא אמר: „התחבטתי הרבה בבעיה מהיכן באה האהבה הבלתי־מסוייגת של מדינת־ישראל למים. מדוע זה עומד כל אחד דום, כאשר דנים בתוכניות לפיתוח של גורם כלכלי זה. עובדה היא, שיש רבים בעם, ובעיקר בין אלה המחליטים החלטות ומשפיעים על התהליכים הדמוקרטיים במדינה, שהמנטאיות שלהם ודיעותיהם מושפעים מאד מהתנועה הציבורית, בהשקפתה על המושג, עבודה פרודוקטיבית בנוסח המאה ה־19... וכאשר אני מדבר על עבודה פרודוקטיבית, צריך שהיה ברור כי אנשים אלה אינם מקבלים את תפיסת הכלכלנים באשר למשמעותה של עבודה פרודוקטיבית.“

„במה שנוגע להערכת החקלאות, יש אצלנו מין יחס מיוחד, שאפשר להשוותו, אולי, ליחס של חזק גדול מן העם היהודי לדת. ... רק כך אפשר להבין את הנישה של מתכנני תוכניות־המים 15 שנה, האומרים בפירוש שהביקוש למים אינו תלוי כלל במחיר שבו אפשר להפיק מים.“

כרגיל בדיונים מסוג זה, מעלים חסידי שיטת חוסר־השיטה את הנימוק הבטחונאי — „יש ליישב את הגבול“, או את הנימוק הציבורי — „יש לתת תעסוקה לעולים החדשים.“ אבל השקר שבנימוקים אלה מתגלה גם לעין בלתי־מומחית.

כי המים הוולים, והסובסידיות השונות, אינם ניתנים אך ורק ליושבים על הגבול. בריכות־הדגים שילולת תעסוקה מהדייגים על ספינות־הדייג, ואינן שומרות עלינו מפני צר ואויב הקם להשימדנו. וכך קורה שבחממה זו של איסור עם סובסידיות, של חוסר־תיכנון המנומק בטעמי בטחון, מתפתח ביבוצים־מים פושע, ועולה השפעתן של קבוצות־לחץ. אחרת, כיצד אפשר להסביר שגם משרד־האוצר לא הצליח להגשים את הצעתו של ד"ר ארנון? „צריך לזנון את הסובסידיה ישר אל החקלאים היושבים באזורים מסויימים, ולא למים הניתנים לכל החקלאים. המים צריכים להימכר לחקלאים לפי מחירם הריאלי כדי שלא נגדל גידולים חקלאיים שאין טעם לגדלם.“

המרכז לתיכנון חקלאי יודע בדיוק אילו גידולים אינם כדאיים למשק המדינה, וגורמים לביבוז מים ודולרים. התוכניות, הכתובות על נייר המצוי בשפע במשרד־הממשלה, מדברות על צימצום דראסטי של בריכות־הדגים, על היסול ענפיההכונה, הבוטנים, סלק הסוכר, המנומק בטעמי בטחון, ומתפתח ביבוצים־מים פושע, ועולה השפעתן של קבוצות־לחץ. אחרת, כיצד אפשר להסביר שגם משרד־האוצר לא הצליח להגשים את הצעתו של ד"ר ארנון? „צריך לזנון את הסובסידיה ישר אל החקלאים היושבים באזורים מסויימים, ולא למים הניתנים לכל החקלאים. המים צריכים להימכר לחקלאים לפי מחירם הריאלי כדי שלא נגדל גידולים חקלאיים שאין טעם לגדלם.“

★ ★ ★

המומחים: כודם נגד כודם

כראדוף צבי צור, מנהל מקורות והועדה המשותפת להמתקת מייים, חולק, בראיון בהארץ, על דעתו של המרכז לתיכנון חקלאי: